

Тетяна Бурлай

СУЧАСНА ПОЛІТИКА ЄВРОСОЮЗУ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Описано застосування принципу соціальної справедливості в системі державного регулювання ЄС. Охарактеризовані поточні індикатори соціальної справедливості для країн Євросоюзу. Проаналізовано сучасні підходи ЄС до посилення соціальної справедливості в загальноєвропейському суспільному розвитку.

Ключові слова: соціальна справедливість, державне управління, соціальна політика, Європейський Союз.

JEL: A 130, D 630, H 530, I 390.

Посилення громадського запиту на соціальну справедливість є характерною тенденцією сучасного розвитку Євросоюзу, яка склалася в умовах тривалої економічної рецесії і трансформації Європейської соціальної моделі. Конструктивною відповіддю на цей запит на загальноєвропейському і національному рівні ЄС стало вибудовування політики державного регулювання в контексті відновлення і реалізації принципів соціальної справедливості. Для України вивчення і адаптація відповідних європейських підходів відіграє важливу роль в досягненні цілей соціального розвитку, визначених Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, а також забезпеченні результативного українсько-європейського співробітництва у сфері зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей.

Метою написання статті є аналітична оцінка сучасних підходів Євросоюзу щодо формування та реалізації державної політики соціального розвитку в контексті досягнення соціальної справедливості.

Фундаментальний внесок у концептуальний розвиток ідеї досягнення і реалізації принципів справедливості в соціумі зробили такі відомі вчені, як Дж. Роулз, Ф. Хайек, О. Хеффе, Р. Дарендорф, П. Рікер, М. Сендел, Р. Дворкін, Дж. Стігліц, П. Хейне, А. МакІнтайр, М. Уольцер, Д. Готієр.

Науковий аналіз питань соціальної справедливості, відповідно до оцінених з культурно-етичних, філософсько-правових, інституційних, соціально-економічних, соціологічних позицій, проведено багатьма вітчизняними та зарубіжними дослідниками, в т.ч. В. Гейцем, А. Гриценком, О. Макаровою, В. Новіковим, А. Гриненком, Т. Прохоренко, Л. Герасиною, В. Місютіною, Т. Заславською, А. Ореховим, В. Бархатовим, Д. Плетньовим, М. Каменською, Д. Петросяном, Т. Алексєєвою, Б. Кашніковим, Г. Пироговим, Б. Єфімовим, Г. Канаршем, В. Аргуною, І. Кучураді,

---

Бурлай Тетяна Вікторівна (btv2008@ukr.net), канд. екон. наук, доц.; старший науковий співробітник ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"; сфера наукових інтересів: макроекономіка, соціальна політика, європейська інтеграція країн перехідної економіки.

В. Дамшаєвою, Д. Угловим, Т. Шипуновою, С. Грозділовим, В. Дьяковою, А. Сажиним, П. Борисовою та ін.

Проблеми реалізації соціальної політики ЄС і заповнення дефіциту соціальної справедливості в сучасному європейському суспільстві розглянуті в наукових працях М. Теннера, Л. Маесена, С. Уолліса, П. Еббота, П. Пірсона, А. Хемерика, Н. Морель, Б. Пальєро, Дж. Пальме, М. Каргаловою, Н. Григор'євою, Н. Діденко, А. Герасимовою, К. Миловановою та інших вчених.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень з цієї проблематики, недостатньо вивченими залишаються питання аналізу і оцінки сучасних підходів, які застосовуються Євросоюзом для розробки і реалізації державної політики соціального розвитку на принципах соціальної справедливості, а також можливості адаптації таких підходів до реалій України (з урахуванням перспектив її інтеграції в ЄС).

Слід зазначити, що актуалізація теми соціальної справедливості в дискусіях різних громадських кіл – наукових, політичних, управлінських, профспілкових та ін. – стала прикметною рисою посткризового періоду в багатьох країнах. Але особливо активно ця тема сьогодні звучить в об'єднаній Європі, що безпосередньо пов'язано зі зниженням рівня соціальних витрат та соціального захисту населення, зумовленим реалізацією антикризової політики бюджетної економії, а також загостренням внаслідок кризи ряду хронічних проблем ЄС – високе безробіття, особливо серед молоді, імміграції, соціального розшарування, а також внутрішньо- і міжкраїнної соціально-економічної дивергенції (розбіжності динаміки основних показників). Крім того, посилення запиту на соціальну справедливість – це реакція на соціальні конфлікти в європейському суспільстві, які виникли в т.ч. через провал політики мультикультуралізму та неконтрольованого притоку близькосхідних мігрантів. І в такому ключі боротьба за соціальну справедливість може розглядатися як важливий елемент системи національної безпеки і соціальної стійкості суспільства (Бархатов, Плетнєв, 2015. С. 8).

В останні роки питання відновлення / зміцнення соціальної справедливості в розвитку європейського суспільства розглядається в Євросоюзі на двох рівнях: ідеологічному й управлінському.

1. На рівні *ідеології* обговорення іде, по-перше, в рамках критичного аналізу неоліберальної моделі суспільного розвитку. Яскравим прикладом тут служить опублікована в 2015 році книга бельгійської дослідниці і громадського діяча Франсін Меструм "Громадські блага: переосмислення соціальної справедливості в пост-неоліберальному суспільстві" (Mestrum, 2015), в якій автор пропонує новий концептуальний підхід до розподілу соціальних благ, що передбачає посилення демократичних основ та соціального захисту європейського суспільства.

По-друге, активно дискутуються теми, які пов'язані з нинішніми трансформаціями Європейської соціальної моделі і концепції соціальної держави в цілому. Приміром, в 2015 році один з європейських аналітичних консорціумів представив тематичну доповідь "Реконструкція Європейських держав загального добробуту – шляхи розвитку"¹, в якому відзначена "екзистенціальна" необхідність перегляду діючої соціальної платформи ЄС і обґрунтовано основні напрями реформ, які необхідні для його збереження як суспільства з високим рівнем соціального добробуту і справедливості.

¹ Redesigning European Welfare States – Ways Forward. Brussels, Vision Europe Summit, 2015. – 142 pp.

Ще раніше в науковому й експертному середовищі Євросоюзу була ініційована дискусія щодо пошуку нових моделей "єдиної соціальної Європи". Такою моделлю, на думку частини аналітиків і колишніх високопоставлених функціонерів ЄС, може стати Європейський Соціальний Союз, який в складний посткризовий час дозволить зробити смислове перезавантаження інтеграційного проекту і перейти від сенсу "виживання" до сенсу "загальних соціальних цілей" об'єднаної Європи (Vandenbroucke, 2014. Р. 62–63). Суть запропонованої моделі полягає в переході від Європейської держави загального добробуту до Союзу національних європейських держав добробуту, а успішність її реалізації пов'язується з вирішенням трьох ключових завдань (Vandenbroucke, Vanhercke, 2014. Р. 108–109):

- створення спеціальної "соціальної опори" в єдиному інституційному полі Євросоюзу (законодавство, держуправління, програмні ініціативи ЄС тощо);
- застосування збалансованого підходу в частині макроекономічної та соціальної координації на рівні ЄС (відсутність універсальних стратегій і підходів до соціальної політики в країнах-учасницях);
- проведення реформ, необхідних для збереження стандартів соціального захисту населення та стимулювання соціального інвестування.

Ідея створення Європейського Соціального Союзу сьогодні піддається серйозній критиці, особливо з огляду на протверезні підсумки т.зв. "Брексіта" – виходу Великої Британії з ЄС за підсумками референдуму в червні 2016 року. Європейські експерти справедливо вказують, що запропонована модель Європейського Соціального Союзу має, як мінімум, три істотні недоліки – вона не вписується в політико-правові рамки Лісабонського Договору, не враховує економічної дивергенції країн-членів ЄС, що посилюється, і не узгоджується з динамікою інтеграційних процесів в загальноєвропейському просторі (Van Hecke, Lievens, 2016. Р. 166–183).

2. На управлінському рівні питання реалізації принципів соціальної справедливості розглядаються в контексті пошуку шляхів та інструментів для підвищення ефективності державної політики у сфері соціального розвитку. Саме цей аспект ми розглянемо докладніше.

Визначення та інституційно-правова база закріплення принципів соціальної справедливості в Євросоюзі. Потрібно відзначити, що соціальна справедливість є одним із фундаментальних принципів і ціннісних пріоритетів, офіційно закріплених в інституційній, соціальній та інтеграційній конструкції ЄС. Опосередковано це відображено ще в Римському Договорі, яким у 1957 році було засновано Європейське Співтовариство, – згідно зі ст. 2 і ст. 3 цього документа, ЄС має на меті сприяти, крім іншого, високому рівню зайнятості та соціального захисту, рівноправності чоловіків і жінок, підвищенню рівня і якості життя, а також усуненню нерівності. І абсолютно чітко цільова установка Євросоюзу щодо сприяння соціальній справедливості і соціальному захисту в країнах-учасницях закріплена в ст. 2 Договору про Європейський Союз, який підписаний у 1992 році в Маастрихті.

У Зеленій книзі з Європейської соціальної політики, опублікованій в 1993 році, вказується, що питання соціальної справедливості і рівності можливостей повинні розглядатися на всіх рівнях вироблення і прийняття рішень, що стосуються соціальної політики, і відігравати першорядну роль у розвитку діалогу між соціальними партнерами. А в аналогічній Білій книзі, яка вийшла в 1994 році, принцип соціальної справедливості мається на

увазі невід'ємним елементом у формуванні соціальної політики та побудові систем соціального захисту в країнах ЄС.

Загальноєвропейський контур соціальної справедливості також окреслюють і більшість прав і принципів, які закріплені в чинній з 1999 року Європейській Соціальній Хартії (переглянутій) та, зокрема, стосуються:

- справедливих умов праці;
- справедливої винагороди за працю, яка забезпечує працівникам і їхнім сім'ям достатній рівень життя;
- прав сім'ї, дітей та молоді на належний соціальний, правовий та економічний захист;
- прав інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства;
- прав літніх людей на соціальний захист;
- прав кожної людини на соціальну та медичну допомогу, соціальне обслуговування, захист від бідності та соціального відторгнення.

У листопаді 2005 року у своєму зверненні до Європарламенту "Європейські цінності у глобалізованому світі"² Єврокомісія визначила соціальну справедливість і соціальну солідарність як базові цінності, на яких історично тримається досягнутий в Європі високий рівень добробуту, соціальної згуртованості та якості життя.

Саме на ідеї соціальної справедливості та дотримання основних прав людини побудована Європейська соціальна модель, яка втілила в собі традиційні цінності європейської цивілізації, а також покликана забезпечити ефективне функціонування економіки і справедливості у розподілі суспільного багатства країн-членів Євросоюзу (Каргалова, 2011. С. 8–10).

Слід зазначити, що, незважаючи на зазначену значущість принципу соціальної справедливості в розбудові об'єднаної Європи, на сьогодні в ЄС не існує документально формалізованого визначення цього поняття. Термін "соціальна справедливість" має конвенціональний характер, і стосовно розвитку суспільства й економіки традиційно має на увазі, як мінімум, дві складові: рівні стартові можливості для всіх і соціальну підтримку тих, чії можливості обмежені з незалежних від них причин (Вебер, 2015. С. 96).

Найчастіше в практиці ЄС стосовно такого поняття використовуються визначення міжнародних інституцій. Наприклад, в доповіді ООН за 2006 рік "Соціальна справедливість у відкритому світі: роль ООН" декларується, що соціальна справедливість виникає з рівності прав усіх людей, а також тих можливостей кожної людини отримувати без будь-якої дискримінації вигоду з економічного і соціального прогресу, які поширюються і забезпечуються за допомогою міжнародного співробітництва (*United Nations*, 2006. Р. 14).

Світовий банк у своїй доповіді про світовий розвиток за 2006 рік "Справедливість і розвиток" визначає соціальну справедливість з точки зору двох основних принципів (*Доповідь про світовий розвиток*, 2006. С. 17–18):

1) *рівні можливості* – економічні, соціальні та політичні успіхи людини повинні визначати, перш за все, його зусилля і таланти, а не вихідні

² European Values in the Globalised World / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. – COM(2005) 525 final/2 on 03.11.2005. – 15 p.

обставини (стать, раса, місце народження, родинні корені) і соціальна група, до якої людина належить за народженням;

2) *недопущення абсолютної знедоленості* – товариства можуть прийняти рішення про захист і підтримку своїх найбільш вразливих членів (що живуть нижче певного порогу потреби), навіть якщо в них стверджується принцип рівних можливостей.

Визначення соціальної справедливості через призму зайнятості дані в нормативних документах Міжнародної організації праці (МОП). Так, у Декларації МОП 1998 року про основоположні принципи і права у сфері праці висвітлюються такі чотири елементи соціальної справедливості³:

- свобода об'єднання і право на ведення колективних переговорів;
- ліквідація всіх форм примусової чи обов'язкової праці;
- реальна заборона дитячої праці;
- недопущення дискримінації у сфері зайнятості та професій.

Останній зазначений елемент, на думку фахівців МОП, найбільш повно відображає поняття соціальної справедливості (маючи на увазі під нею надання рівних можливостей та умов в усіх сферах трудової діяльності, включаючи професійну підготовку, працевлаштування, оплату і умови праці) і сприяє повному використанню людського потенціалу як окремих осіб, так і суспільства в цілому.

А в Декларації МОП 2008 року про соціальну справедливість з метою справедливої глобалізації забезпечення соціальної справедливості чітко ув'язується з реалізацією чотирьох стратегічних завдань, які відображені в Програмі гідної праці, розробленій цієї міжнародною інституцією: 1) сприяння зайнятості завдяки формуванню стабільної інституціонального й економічного середовища; 2) розроблення й розширення заходів соціального захисту; 3) сприяння соціальному діалогу і трипартизму; 4) дотримання й сприяння реалізації основних принципів та прав у сфері праці (МБТ, 2010).

Інструментальне вимірювання рівня соціальної справедливості в ЄС. З 2014 року на підставі методики ОЕСР і власних напрацювань експерти німецького Фонду Бертельсманна розраховують щорічний індекс соціальної справедливості для країн Євросоюзу (*EU Social Justice Index*), на сьогодні розрахунки зроблені за 2008, 2011, 2014 і 2015 роки (*Bertelsmann Stiftung*, 2015).

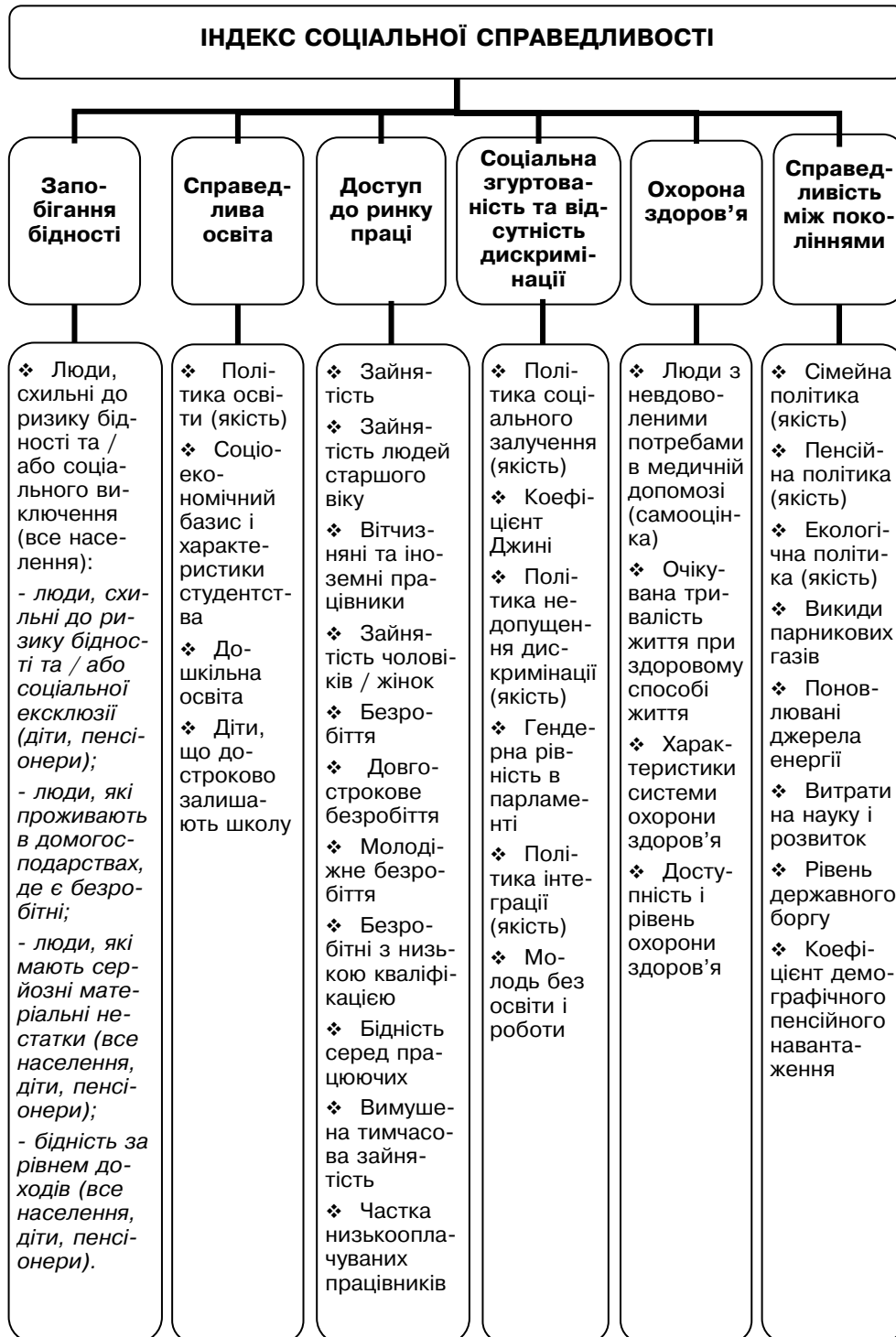
Як вказують автори (*Bertelsmann Stiftung*, 2015 року, Р. 70–71), згідно з їх методологією соціальна справедливість розглядається в двох аспектах:

1) як забезпечення рівних можливостей і життєвих шансів для всіх людей – шляхом цілеспрямованих інвестицій в розвиток їхнього індивідуального потенціалу і здібностей,

2) як досягнення суспільного консенсусу, необхідного для стійкого розвитку соціально-орієнтованої ринкової економіки.

Такий підхід визначає композиційну структуру індексу соціальної справедливості ЄС – він будується на основі 35 різних індикаторів, які зводяться в шість субіндексів, що відповідно характеризують: ризики бідності і / або соціального виключення; справедливої освіти; доступу до ринку праці; охорони здоров'я; соціальної згуртованості та відсутності дискримінації; справедливості між поколіннями (рис. 1). Найбільшу вагу в загальному

³ Декларация МОТ об основополагающих принципах и правах в сфере труда. 1998. http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_306435.pdf.

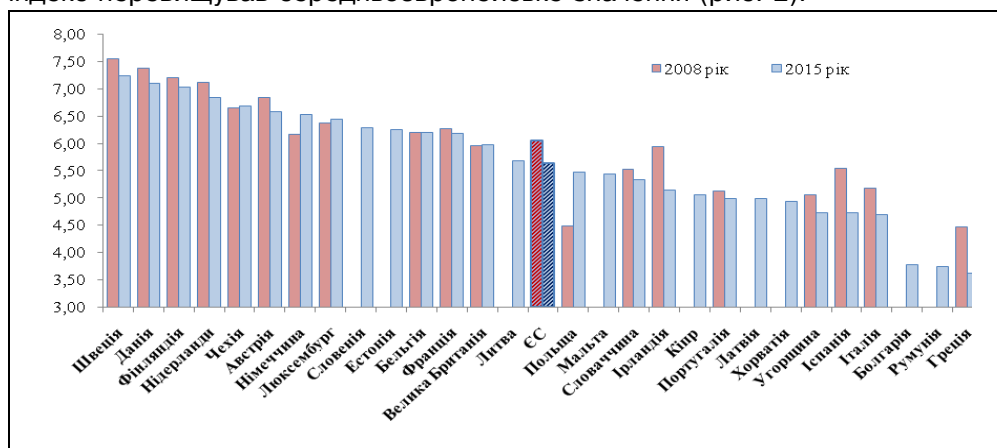

Рисунок 1. Структура індексу соціальної справедливості для країн ЄС

Джерело: Bertelsmann Stiftung, 2015. P. 74.

композиційному індексі мають субіндекси ризиків бідності, освіти і доступу до ринку праці, що відображає "внесок" відповідних факторів впливу в заповнення дефіциту соціальної справедливості в європейському суспільстві.

Дані нещодавно опублікованої доповіді "Індекс соціальної справедливості в ЄС – 2015" (*Bertelsmann Stiftung, 2015*) відображають збільшення соціального розриву між державами Євросоюзу, а також поляризацію країн по осі "Північ-Південь" Європи в частині рівня добробуту, соціального захисту та соціальної згуртованості населення. За підсумками 2015 року різниця між інтегральними індексами соціальної справедливості у лідерів (Швеція, Данія і Фінляндія) і аутсайдерів (Греція, Румунія і Болгарія) була дворазовою, а серед 28 країн-учасниць ЄС тільки у половини цей індекс перевищував середньоєвропейське значення (рис. 2).

Рисунок 2. Індекс соціальної справедливості для країн ЄС за 2008 і 2015 рр.

Примітка: для деяких країн ЄС індекс за 2008 р. не розрахований.
Джерело: *Bertelsmann Stiftung, 2016, Р. 6.*

Крім того, в згаданій доповіді акцентується на надзвичайно високому рівні бідності в ряді європейських країн: на межі бідності та соціального відчуження перебувають 36% населення Греції, понад 29% – Іспанії, а також 27,5% населення Португалії. В цілому, на сьогодні в "зону бідності" потрапляє 122 млн громадян, або майже чверть (24,6%) населення Європейського Союзу. Найбільш уразлива до бідності соціальна категорія – це безробітна молодь, частка якої в Італії досягає 43%, Хорватії – 45%, а в Іспанії та Греції – близько 53% молодих людей у віці 15–24 років.

Динаміка індексу соціальної справедливості в ЄС за 2008–2015 роки показує, що нині в більшості країн Євросоюзу рівень соціального розвитку, а також соціального захисту та "залученості" населення значно нижчий, ніж був у докризовий період. І з огляду на ці дві тенденції – значну міжкраїну диференціацію і негативну динаміку зазначеного індексу – можна говорити про очевидне зниження рівня соціальної справедливості на загальноєвропейському просторі і загострення соціальних викликів, з якими ЄС стикається в посткризовий час.

Серед них можна виділити такі основні виклики:

- високий рівень безробіття, особливо – молодіжної (за даними Євростату, в 2015 році середній рівень безробіття в ЄС становив 9,4% (у 2008 році – 7,0%), а безробіття серед молоді – 16,1% (у 2008 році – 12,0%));

- велика питома вага молоді без освіти, професійної підготовки і роботи (у 2014 році частка такої молоді у віці 15–29 років у середньому в ЄС досягла 14,8%, в Греції та Італії – близько 25%, Болгарії – понад 22%, Іспанії, Румунії та Хорватії – приблизно 20%);

- значна частка населення, яке піддається ризику бідності або соціальної маргіналізації (у 2014 році цей показник у середньому по ЄС дорівнював 24,4%, при цьому в Болгарії і Румунії він становив близько 40%, Греції – 36%, Латвії – майже 33%);

- посилення несправедливості в розподілі суспільного доходу і зростаюче соціальне розшарування європейського суспільства (в 2014 році квінтильний коефіцієнт нерівності доходів, що показує співвідношення доходів 20% найбільш багатого і 20% найбіднішого населення, для ЄС-28 становив 5,2 раза. При цьому в Чехії, Бельгії, Нідерландах, Фінляндії та Словенії він дорівнював 3,5–3,8 раза; в Латвії, Греції та Болгарії – 6,5–6,8 раза, а в Румунії досяг 7,2 раза).

Зрозуміло, відчутне погіршення соціальної ситуації в Євросоюзі, пов'язане з антикризовою політикою жорсткої бюджетної економії, що проводиться ним, за рахунок скорочення соціальних витрат, тривалої макроекономічної рецесії, крайнім загостренням проблеми імміграції та триваючої деформації Європейської соціальної моделі, зробило актуальним вимогу щодо посилення соціальної справедливості в єдиному європейському просторі. Перш за все через пріоритет цієї мети при формуванні антикризової політики, а також політики соціального розвитку Європейського Союзу в післякризовий період. Такий підхід простежується в ряді важливих ініціатив щодо сучасної політики державного регулювання на рівні ЄС та його країн-учасниць.

Реалізація принципів соціальної справедливості: сучасні підходи в системі держуправління та соціального партнерства в ЄС. *Розширення соціального діалогу.* У 2009 році VIII Конгрес Європейської Федерації профспілок громадського обслуговування (найбільшої в складі Європейської Конфедерації профспілок) ухвалив тематичну резолюцію "Дати соціальної Європі майбутнє" з вимогами щодо встановлення пріоритету соціальної справедливості в державному управлінні Євросоюзу, а також переходу від неоліберальної ринкової моделі до альтернативної соціально-економічної моделі, яка заснована на "соціальній Європі"⁴. У резолюції обґрунтовано стверджувалося, що саме така альтернативна модель – шляхом підтримки політики ефективної зайнятості, подолання соціальної нерівності, підтримки добробуту держави, викорінення умов соціальної незахищеності і розширення прав робітників, а також посилення виробничої демократії – прискорить рух європейського суспільства до соціальної справедливості.

Пріоритети соціальної справедливості в контексті розвитку соціального діалогу і здійснення політики зайнятості, а також інвестиційної, підприємицької та соціальної політики ЄС були заявлені і на 9-й Європейській регіональній нараді МОП в Осло в 2013 році. У представлений МОП доповіді "Зайнятість, зростання і соціальна справедливість" (МБТ, 2013) увага акцентувалася на негативних соціальних наслідках антикризової політики ЄС, у т.ч. зниженні рівня соціального захисту, стабільності зайнято-

⁴ Дать социальной Европе будущее. Европейская Федерация профсоюзов общественного обслуживания (ЕФПОО). 09 июня 2009 г. <http://www.epsu.org/node/6112>.

сті, взаємодії соціальних партнерів. На тлі зростаючої нерівності доходів, збільшенні чисельності працюючої бідноти і зростанні соціальної напруженості в європейському суспільстві це створило загрози для "соціальної Європи", її цінностей рівноправності, солідарності, згуртованості, соціальної справедливості та стабільності. Для усунення цих загроз МОП був запропонований курс на "збалансовану стратегію економічного зростання" в Європі, націлену на створення якомога більшої кількості якісних робочих місць і зміцнення соціального діалогу.

Впровадження підходів соціальної якості. Одним з інструментів удосконалення соціального порядку і реалізації принципів соціальної справедливості в Євросоюзі з кінця 1990-х стає політика соціальної якості, орієнтована на одночасне досягнення якості життя людей і "соціальної якості" суспільства в цілому. Останнє передбачає високий рівень людського і соціального капіталу, соціальної згуртованості та залученості (інклюзії), розширення соціальних можливостей громадян, в т.ч. реалізованих за допомогою механізмів соціальних ліфтів, суспільно-громадських об'єднань, соціальних мереж (сім'я, друзі і т.д.), інформаційно-комунікаційних технологій та інше.

Повноцінний перехід у державному управлінні ЄС від традиційної соціальної політики до політики соціальної якості був загальмований тривалою рецесією європейської економіки, що слідувала за світовою фінансовою кризою, але в перспективі затребуваність підходів соціальної якості очевидна. У тому числі у зв'язку зі зростаючим запитом на соціальну справедливість, яку експерти вписують у контекст соціальної згуртованості – невід'ємний елемент "квадрата соціальної якості" – поряд із соціально-економічною захищеністю, соціальною залученістю і соціальними можливостями людей (Григор'єва, 2008. С. 120). На наш погляд, поняття соціальної справедливості прямо пов'язане з кожним елементом "квадрата соціальної якості" і виступає похідною від їх інтегральної реалізації, що в підсумку вказує на потенційну ефективність такого інструменту держуправління як політика соціальної якості.

Модернізація законодавчо-правової бази соціального розвитку ЄС. У контексті запиту європейського суспільства на посилення соціальної справедливості, а також заявлених Єврокомісією довгострокових амбіцій щодо отримання Європою "соціального рейтингу AAA", тобто найвищого рейтингу соціального розвитку, в березні 2016 року було дано офіційний старт процесу загальноєвропейського обговорення проекту "Європейська опора соціальних прав" ("*European Pillar of Social Rights*")⁵. Очікується, що після завершення широких громадських консультацій, на початку 2017 року, буде представлений підсумковий документ, який відіграватиме стратегічну роль у формуванні посткризової політики соціального розвитку всіх країн-членів Євросоюзу. У запропонованому проекті "Європейська опора соціальних прав" запропоновано консолідовані принципи і розширення законодавчого регулювання "у сфері побудови ефективно функціонуючих і справедливих ринків праці і систем соціального забезпечення" в країнах ЄС за такими напрямками:

- однакові можливості та доступ до ринку праці;
- гідні умови праці;
- стійка система соціального захисту і доступ до високоякісних соціальних послуг.

⁵ Launching a consultation on a European Pillar of Social Rights. COM(2016) 127 final. European Commission, 8 March 2016. 11 p.

Такий підхід цілком відповідає вище згаданій Декларації МОП "Про соціальну справедливість з метою справедливої глобалізації" (2008) і підкреслює, що зміцнення принципів соціальної справедливості, солідарності, згуртованості та відповідальності, а також орієнтація на посилення ринків праці є прикметною рисою сучасної посткризової політики Євросоюзу.

Використання творчого потенціалу місцевих громад. На цьому етапі Євросоюз шукає нові підходи в боротьбі з бідністю як ключовим фактором порушення соціальної справедливості в європейському суспільстві. Показовим у цьому аспекті є недавній досвід Нідерландів, які заявили про перехід від моделі соціальної держави до моделі громадської участі, що базується на використанні потенціалу місцевих громад та побудові самодостатніх мережеских об'єднань громадян (*European Commission, 2016. С. 5*).

Впровадження нової моделі почалося в 2014 році з реалізації на місцевому рівні 10 спеціальних проектів "Соціальна команда громади" (*Social Community Team*) з надання соціальних послуг найбільш соціально вразливим людям. Такі команди автоматично створюються представниками місцевих громад; включають працівників як приватного, так і державного сектора; фінансуються з різних джерел. Переваги їхньої роботи полягають в оперативності реагування, доступності (відсутності бюрократизму), інформованості про місцеві проблеми, міцних соціальних зв'язках і довірі з боку місцевих жителів. Недоліки – у відсутності у більшості учасників проекту необхідної кваліфікації соціального працівника і нестачі повноважень при роботі з держслужбами, а внаслідок цього – і невеликого обсягу наданих соціальних послуг, – він зводиться до раннього виявлення сімей та самотніх людей, які потрапили в складні життєві обставини, і надання їм найбільш загальної консультативної або побутової допомоги.

Зрозуміло, про ефективність проекту "Соціальна команда громади" говорити поки що рано, але навряд чи варто очікувати значних соціальних результатів від перекладання соціальних функцій держави на місцеві громади, які не мають достатніх компетенцій і ресурсів.

Пропоновані підходи держрегулювання до посилення соціальної справедливості в ЄС. У посткризових умовах завдання посилення соціальної справедливості в Євросоюзі безпосередньо кореспондується з концепцією справедливого (якісного) економічного зростання, який дає відчутне поліпшення соціальних умов і прискорює соціальний прогрес. З обґрунтувань авторитетних українських учених, справедливим соціально-економічним розвитком є такий, який забезпечує рівноважний (збалансований), а тому і сталий розвиток усіх його компонент, – йдеться про економічне зростання, який покращує якість ВВП і структуру економіки, а також супроводжується вдосконаленням умов життєдіяльності людей і розвитком людських здібностей (*Геєць, Гриценко, 2012. С. 44*). З огляду на це, сьогодні найважливішою метою держрегулювання у багатьох країнах є трансформація високих темпів зростання економіки і підвищення якості життя людей, скорочення бідності та соціальної нерівності (*Mlachila et al., 2015. P. 14*).

У цьому контексті, на наш погляд, сучасну політику Європейського Союзу, яка спрямована на посилення соціальної справедливості завдяки якісному економічному зростанню, доцільно формувати з урахуванням пропозицій, розроблених провідними міжнародними та європейськими інституціями, а також аналітичними структурами ЄС (таблиця).

Таблиця

**Пропоновані підходи державного регулювання,
спрямовані на посилення соціальної справедливості в Євросоюзі**

№	Джерело, рік видання	Запропоновані підходи державної політики	
		Сфера	Основні завдання та практичні заходи
1	Доповідь МОП "Політика у сфері зайнятості в ім'я соціальної справедливості і справедливої глобалізації", 2010 р. (МБТ, 2010)	Зайнятість. Ринки праці. Соціальне партнерство. Соціальний захист населення	Реалізація чотирьох стратегічних завдань, які відображені в Програмі гідної праці, розробленої МОП в 1999 р.: 1) сприяння зайнятості завдяки формуванню стабільної інституціональної і економічного середовища; 2) розробка і розширення заходів соціального захисту; 3) сприяння соціальному діалогу і трипартизму; 4) дотримання і сприяння реалізації основних принципів та прав у сфері праці.
2	Доповідь МОП "Нова ера соціальної справедливості", 2011 р. (МБТ, 2011)	Макроекономіка. Інвестиційна політика. Зайнятість. Ринки праці. Фіскальна політика	Домогтися "ефективного зростання", поєднуючи позитивний ефект і вступаючи належним чином в разі компромісів між нижчепереліченими завданнями з урахуванням конкретних національних і регіональних контекстів: • продумана макроекономічна політика; • більш високий рівень інвестицій і створення гідних робочих місць за допомогою життєздатних підприємств в реальній економіці; • сприяння інклюзивним та справедливим ринків праці, в тому числі міжнародним трудовим нормам; • підпорядкування фінансової системи потребам реальної економіки; • надання більш прогресивного характеру податково-бюджетній політиці.
3	Доповідь МОП "Зайнятість, зростання і соціальна справедливість", 2013 р. (МБТ, 2013)	Макроекономіка. Зайнятість. Соціальне партнерство. Система проф. навчання. Соціальний захист населення	Реалізація взаємодоповнюючих заходів державної політики, орієнтованих на сприяння економічному зростанню, створенню робочих місць, підвищенню продуктивності праці і зайнятості; Підвищення ефективності соціального діалогу та колективних переговорів, орієнтоване на сприяння якісним робочим місцям, в т.ч. щодо оплати та охорони праці; Сприяння працевлаштуванню молоді шляхом розвитку її професійних кваліфікацій та навичок; Реформування систем соціального забезпечення з метою розширення сфери їх охоплення, досягнення їх адекватності та стійкості.
4	Доповідь Європейської Комісії "Створюючи більш справедливе суспільство – які під-	Система освіти. Зайнятість. Бюджетна сфера. Соціальне забез-	Реалізація трьох основних напрямків дій на рівні країн-учасниць ЄС: • підвищення доступності та якості освіти, з огляду на його вплив на

№	Джерело, рік видання	Запропоновані підходи державної політики	
		Сфера	Основні завдання та практичні заходи
	ходи працюють?", 2016 р. (<i>European Commission, 2016</i>)	печення	потенційний рівень оплати праці найманих працівників; • створення гідних робочих місць, встановлення гідної заробітної плати та оптимізації механізмів її формування; • удосконалення системи перерозподілу суспільних доходів, в т.ч. через механізм грошових трансфертів соціального призначення.
5	Доповідь Інституту Жака Делора "Новий старт для соціальної Європи", 2016 р. (<i>Jacques Delors Institute, 2016</i>)	Макроекономіка. Макрофінанси. Фіскальна політика. Інвестиційна політика. Зайнятість. Система освіти. Система проф. навчання. Соціальний захист населення	Збільшення обсягу інвестицій в людський капітал, систему захисту і підтримки дитинства, зайнятість молоді; Фінансування систем середньої та вищої освіти, систем професійного навчання та підвищення кваліфікації, програм "навчання протягом усього життя"; Підвищення мобільності робочої сили на внутрішньому ринку праці ЄС; Поновлення процесу соціально-економічної конвергенції в ЄС, запуск механізму протидії циклічним шоків; Оптимізація макрофінансової та фіскальної політики.
6	Доповідь аналітичного центру "Друзі Європи" (м. Брюссель) "Європейський Соціальний Союз: 10 міцних горішків для розколювання", 2014 р. (<i>"Friends of Europe" High-Level Group, 2014</i>)	Інвестиційна політика. Система освіти. Система держ. управління. Державні соціальні стандарти. Соціальне партнерство. Механізми Економічного і валютного союзу (ЕВС)	Побудова Європейського Соціального Союзу, який в посткризовий час дозволить зробити смислове перезавантаження інтеграційного проекту і перейти від сенсу "виживання" до сенсу "загальних соціальних цілей". Передбачувані заходи: • удосконалення управлінської архітектури і стабілізаційного механізму ЕВС; • поліпшення управління сферою соціального розвитку; • збільшення соціальних інвестицій; • пріоритетність інвестування в освіту; • посилення соціального діалогу; • підвищення ролі соціальних стандартів, в т.ч. мінімальної заробітної плати.

Джерело: складено автором на підставі джерел, зазначених у таблиці.

Проаналізувавши основні підходи, запропоновані як заходи державної політики, спрямованої на скорочення соціальної несправедливості в об'єднаній Європі, слід зазначити:

- *по-перше*, сфокусованість цих підходів на таких основних сферах, як зайнятість і розвиток ринків праці; соціальні інвестиції (перш за все, в освіту та профнавчання); соціальне партнерство. Саме ці сфери, згідно з консолідованою думкою експертів, можуть відіграти в посткризовий період найважливішу роль у просуванні ЄС до соціальної справедливості;

- *по-друге*, наявність низки ризиків і загроз, які можуть значно ускладнити таке просування, і пов'язаних з посиленням тенденцій дезінтеграції і соціально-економічної дивергенції країн ЄС, неконтрольова-

ної імміграції, триваючою деформації Європейської соціальної моделі, а також посиленням тенденцій прекаризації європейського суспільства.

З огляду на ці аспекти, а також все викладене вище, можемо резюмувати, що політика зі зміцнення соціальної справедливості в єдиному просторі Євросоюзу повинна:

- мати комплексний характер,
- спиратися на модель справедливого (якісного) економічного зростання,
- фокусуватися на сферах зайнятості, соціальних інвестицій і соціального діалогу,
- виробити необхідні механізми для попередження і нейтралізації негативного впливу зазначених ризиків і викликів у розвитку ЄС.

Подальші дослідження з цієї проблематики доцільно присвятити питанням адаптації в Україні ефективних підходів Євросоюзу до формування та реалізації політики соціального розвитку на засадах соціальної справедливості.

Література

- Бархатов В.И., Плетнёв Д.А. (2015). Противоречия социальной справедливости и несправедливости в современном мире // Вестник Челябинского государственного университета. №12 (367). Вып. 50. С. 7–12.
- Вебер А.Б. (2015). Социальная справедливость и развитие // Свободная мысль. № 5. С. 95–108.
- Геець В.М., Гриценко А.А. (2012). Політекономічні й інституційні засади справедливості та усталеності соціально-економічного розвитку // Європейський вектор економічного розвитку. № 2 (13). С. 41–46.
- Григорьева Н.С. (2008). Социальная справедливость: эволюция понятия и практики // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. № 6. Т.1. С. 112–122.
- Доклад о мировом развитии 2006. (2006). Справедливость и развитие. М.: Издательство "Весь Мир". 312 с.
- МБТ (2013). Занятость, рост и социальная справедливость. Доклад Генерального директора МОТ на 9-м Европейском региональном совещании. Осло. 148 с.
- МБТ (2011). Новая эра социальной справедливости. Доклад Генерального директора МОТ на 100-й сессии Международной конференции труда. Женева. 55 с.
- МБТ (2010). Политика в сфере занятости во имя социальной справедливости и справедливой глобализации. Женева: Международная конференция труда. 195 с.
- Каргалова М.В. (ред.). (2011). Социальная Европа в XXI веке. М.: Издательство "Весь Мир". 528 с.
- Jacques Delors Institute (2016). A New Start for Social Europe. Rinaldi D. (ed.). Paris. 114 p.
- European Commission (2016). (2016). Creating More Equal Societies – What Works? Evidence Review. 87 p.
- Mestrum F. (2015). The Social Commons: Rethinking Social Justice in Post-Neoliberal Societies. Brussel: Global Social Justice. 190 p.
- Mlachila M. at al. (June 2015). A Quest for Quality // Finance & Development. Vol. 52. No. 2. P. 14–17.
- European Commission (2016). Social Community Teams against Poverty. Synthesis Report. 30 pp.
- United Nations (2006). Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations. New York. 146 p.
- Bertelsmann Stiftung (2015). Social Justice in the EU – Index Report 2015. Social Inclusion Monitor Europe. Gutersloh. 177 p.
- Vandenbroucke F. (2014). A European Social Union: 10 Tough Nuts to Crack / Report for "Friends of Europe" High-Level Group. Brussels: EIB Institute, 2014. 158 p.
- Vandenbroucke F. at al. (2014). A European Social Union: Key Questions to Answer. In: Social developments in the European Union 2013. Fifteenth annual report. Ed. by D. Natali. Brussels: European Trade Union Institute, European Social Observatory. P. 85–113.
- Van Hecke S. at al. (2016). A Social Compact for a Social Union: A Political and Legal Window of Opportunity? In: Delivering Empowered Welfare Societies. Ed. by: E. Stetter, K. Duffek, A. Skrzypek. Brussels: Foundation for European Progressive Studies. P. 166–183.

References

- Barhatov V.I., Pletnjov D.A. (2015). Protivorechija social'noj spravedlivosti i nespravedlivosti v sovremennom mire [The contradictions of social justice and injustice in the modern world]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*. №12 (367). Вып. 50. P. 7–12. (In Russian)
- Veber A.B. (2015). Social'naja spravedlivost' i razvitie [Equity and Development]. *Svobodnaja mysl'*. № 5. P. 95–108. (In Russian)

- Heiets V.M., Hrytsenko A.A. (2012). Politekonomichni y instytutsiini zasady spravedlyvosti ta ustalenyi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Political economy and institutional framework of justice and sustainable socio-economic development]. *Yevropeyskyi vektor ekonomichnoho rozvytku*. № 2 (13). P. 41–46. (In Ukrainian)
- Grigor'eva N.S. (2008). Social'naja spravedlivost': jevoljucija ponjatija i praktiki [Social justice: Evolution of concepts and practices]. *Problemnyj analiz i gosudarstvenno-upravlencheskoe proektirovanie*. № 6. T.1. P. 112–122. (In Russian)
- Doklad o mirovom razvitii 2006. (2006). Spravedlivost' i razvitie [Justice and Development]. Moskva: Izdatel'stvo "Ves' Mir". 312 p. (In Russian)
- MBT (2013). Zanjatost', rost i social'naja spravedlivost' [Employment, growth and social justice]. Doklad General'nogo direktora MOT na 9-m Evropejskom regional'nom soveshhanii. Oslo. 148 p. (In Russian)
- MBT (2011). Novaja jera social'noj spravedlivosti [A new era of social justice]. Doklad General'nogo direktora MOT na 100-j sessii Mezhdunarodnoj konferencii truda. Zheneva. 55 p. (In Russian)
- MBT (2010). Politika v sfere zanjatosti vo imja social'noj spravedlivosti i spravedljivoj globalizacii [Employment policies for social justice and a fair globalization]. Zheneva: Mezhdunarodnaja konferencija truda. 195 p. (In Russian)
- Kargalova M.V. (red.). (2011). Social'naja Evropa v HHI veke [Social Europe in the twenty-first century]. Moskva: Izdatel'stvo "Ves' Mir". 528 p. (In Russian)
- Jacques Delors Institute (2016). A New Start for Social Europe. Rinaldi D. (ed.). Paris. 114 p.
- European Commission (2016). (2016). Creating More Equal Societies – What Works? Evidence Review. 87 p. (In English)
- Mestrum F. (2015). The Social Commons: Rethinking Social Justice in Post-Neoliberal Societies. Brussel: Global Social Justice. 190 p. (In English)
- Mlachila M. et al. (June 2015). A Quest for Quality. *Finance & Development*. Vol. 52. No. 2. P. 14–17. (In English)
- European Commission (2016). Social Community Teams against Poverty. Synthesis Report. 30 pp. (In English)
- United Nations (2006). Social Justice in an Open World: The Role of the United Nations. New York. 146 p. (In English)
- Bertelsmann Stiftung (2015). Social Justice in the EU – Index Report 2015. Social Inclusion Monitor Europe. Gutersloh. 177 p. (In English)
- Vandenbroucke F. (2014). A European Social Union: 10 Tough Nuts to Crack / Report for "Friends of Europe" High-Level Group. Brussels: EIB Institute, 2014. 158 p. (In English)
- Vandenbroucke F. et al. (2014). A European Social Union: Key Questions to Answer. In: Social developments in the European Union 2013. Fifteenth annual report. Ed. by D. Natali. Brussels: European Trade Union Institute, European Social Observatory. P. 85–113. (In English)
- Van Hecke S. et al. (2016). A Social Compact for a Social Union: A Political and Legal Window of Opportunity? In: Delivering Empowered Welfare Societies. Ed. by: E. Stetter, K. Duffek, A. Skrzypek. Brussels: Foundation for European Progressive Studies. P. 166–183. (In English)

Надіслано до редакції 30.10.2016 р.

MODERN POLICY OF THE EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF SOCIAL JUSTICE

Tetiana Burlai

Author affiliation: PhD (Econ.), Senior Researcher of the Economic Theory Department, Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine.

The article studies the application of the social justice principle in the EU' state regulation system, and characterizes the current social justice indicators for the European Union countries are provided. The author analyses the current EU' approaches to strengthening social justice in European social development.

Keywords: social justice, state governance, social policy, European Union.

JEL: A 130, D 630, H 530, I 390.